

LUCIDA INTERVALLA

PRILOZI ODELJENJA ZA
KLASIČNE NAUKE

BR. 39

FILOZOFSKI FAKULTET
U BEOGRADU
2010.

Boris Pendelj
Filozofski fakultet, Beograd

Dramska sredstva u Ciceronovim besedama

Ljubavne afere Marka Antonija u *Drugoj Filipici* (§§ 44-46) i Marka Celija Rufa u *Besedi u odbranu Celija* (§§ 37-38)

Apstrakt. U svojim dvema besedama (*Druga Filipika*, §§ 44-46 i *Beseda u odbranu Celija*, §§ 37-38) Ciceron se poslužio različitim dramskim sredstvima kako bi u prvoj iznošenjem detalja iz ljubavne afere svoga protivnika M. Antonija izvrgao ruglu, a u drugoj ljubavnu aferu svoga štićenika predstavio kao mladalački nestašluk.

Ključne reči: M. Antonije, M. Celije Ruf, Cecilije Stacije, Terencije, dramska sredstva

Abstract. In his two orations (*Second Philippic*, 44-46) and oration *Pro Caelio* (37-38), Cicero utilized various drama tools. In the first, in order to ridicule his opponent Marcus Antonius by disclosing details from his love affair and in the second on, in order to represent the love affair of his protégé Marcus Caelius Rufus' as a youth mischief.

Key words: M. Antonius, M. Caelius Rufus, Caecilius Statius, Terentius, drama tools

Mada ne odriče značaj spoljašnjih faktora koji povezuju pozornicu i govornicu te prepoznaje mnoge sličnosti u izlaganju besede i vršenju glumačkog zanata¹, dramskim sredstvima u značajnijoj meri Ciceron se služi samo u nekolici beseda. Pozorišni motivi, pozorišni rečnik, termini, likovi, epizode, po široko prihvaćenom mišljenju, najzastupljeniji su u besedama: *U odbranu Celija*, *U odbranu Seksta Roscija*, *U odbranu Kvinta Roscija* i u *Besedi protiv Pizona*. U ovome članku neću opovrgavati navedeno mišljenje iznošenjem dramskih elemenata koji nisu zanemarljivi u Ciceronovoj neizgovorenoj *Drugoj Filipici*, nego ću se osvrnuti na jedan odlomak iz navedene besede i uporediti ga sa odlomkom iz *Besede u odbranu Celija*. Naime,

1 Bliskost govornice i pozornice Ciceron tumači i u izvesnoj meri podržava u svojim retorskim spisima i besedama. Besedniku, akteru u sudu, skupštini ili Senatu, on želi sve što bi pozeleo valjanom glumcu na sceni: tribine ispunjene do poslednjeg mesta, muk u publici izazvan njegovim izlaskom na govornicu, učestale uzvike odobravanja i divljenja, sposobnost da u svakom trenutku zasmije ili nagne na plač, tako da se posmatraču sa velike daljine može učiniti da se pred njim nalazi glumac Roscijevog renomea (*Brut.* 290).

pokušaću da pokažem kako Ciceron komičkim sredstvima pokušava da izvrgne ruglu ljubavne afere svoga protivnika u prvoj besedi, kada Marku Antoniju pripisuje osobine prostitutke koja u homoseksualnim aktivnostima ne preza ni od čega da bi podmirila svoje strasti i naplatila svoje usluge, ali i da drugačijim dramskim sredstvima želi ublažiti posledice ljubavne afere svoga štićenika Marka Celija Rufa, kada ga u besedi u njegovu odbranu predstavlja kao žrtvu pohotne i razularene udovice Klodije.

Ono retko što može da poveže Antonija i Celija u navedenim besedama jesu njihove godine. Još uvek su mladi ljudi. Antonije, veli Ciceron, tek što je mušku togu obukao, istu je svukao pa žensku navukao, ali je *toga muliebris* samo eufemizam umesto *toga meretricum*.² U sledećoj rečenici, eliptičnoj, grubo intoniranoj, Ciceron je surovo precizan: Antonije je obična prostitutka, svome polu naklonjena i u tom poslu drži do sebe (*Primo vulgare scortum, certa flagitii merces, nec ea parva*;). Potom priča naglo počinje da se razvija, mlađahni Kurion Antonija sklanja sa ulice, navlači mu odoru jedne poštene žene te oni stupaju u stabilan brak. *Meretricius quaestus, stolam dare, in matrimonium collocare* upečatljivi su izrazi kojima se dočarava Kurionov pokušaj da zataška Antonijevu sumnjivu prošlost. U nastavku, u samo nekoliko rečenica, besednik uspeva da opiše protivnikovu ljubavnu aferu uz brojne obrte, sa pikantnim detaljima i komičnim scenama. Prvo ističe Antonijev degradirani položaj budući da je on podređeniji Kurionu nego što je uobičajeno za mladića unajmljenog za nasladu. Potom slede rečenice u kojima komični momenti dostižu vrhunac.

*Quotiens te pater eius domu sua eiecit, quotiens custodes posuit ne limen intrares? Cum tu tamen nocte socia, hortante libidine, cogente mercede, per tegulas demitterere. Quae flagitia domus illa diutius ferre non potuit.*³

Koliko te je samo puta njegov otac iz kuće izbacio, koliko puta stražare postavio samo da mu u kuću više ne kročiš? A ti si se svejedno, pod okriljem noći, u zanosu strasti, alav na pare, i preko krova uvaljivao. E, toliku bruku ona časna kuća više nije mogla da trpi.

U ovom odlomku koji podseća na scene iz jeftinih komedija Ciceron koristi triplet (*nocte socia, hortante libidine, cogente mercede*) kojim gradirano

² *Phil.* 2.44.

³ *Phil.* 2.45.

omalovažava protivnika i tako priprema publiku za upečatljiv, emotivno obojen ali i pomalo tragikomičan odlomak u kome opisuje posledice Kurionove ljubavne veze sa Antonijem. Kurionov otac je beznadežno očajan, a mladić, sav uplakan, na kolenima moli Cicerona da se založi kod njegovog oca kako bi se on i Antonije izvukli iz materijalnih nedaća i dugova u koje ih je Antonije uvukao. Ova, na kraju melodramatična scena, završava se Kurionovom izjavom da će opijen ljubavlju i sam poći za Antonijem u dobrovoljno izgnanstvo koje se ovome smeši, jer ne bi mogao da podnese u tom slučaju neminovni razvod (*discidium*), kako Ciceron podrugljivo kaže služeći se pravnom terminologijom.

Celijevi pak mladalački gresi tema su priče u spomenutom odlomku iz Ciceronovog govora u njegovu odbranu. Besednik sada koristi drugačija komička sredstva, budući da pokušava da pobudi razumevanje za njegove ljubavne nestašluke. Stoga neće iznositi nikakve intimne detalje koji bi mogli kompromitovati Celija, a to pogotovo neće uraditi na komičan ili farsičan način. Koliko su Celijeви gresi sitni Ciceron je domišljato predočio poređenjem moguće reakcije na takvo sinovljevo ponašanje jednog džangrizavog i žvanjkavog i drugog blagog i tolerantnog oca. Prvog je predstavio stihovima koji podsećaju na replike likova iz palijata Cecilija Stacija, u kojima se mrzovoljni otac često pojavljuje.⁴ Reakcija takvog oca bila bi više nego burna (*animus ardet, cor cumulat ira*), on bi patetično uzviknuo (*o infelix, o sceleste*⁵), takav je otac srca kamenoga (*ferrei sunt isti patres*) i sa sinom razgovara bez okolišanja (*Si egebis, tibi dolebit, non mihi*) služeći se i plautovskim jezikom⁶. Na ovakvu očinsku tiradu Ciceron u Celijevo ime odgovara da razlog za mladićevo skretanje sa pravog puta nije pohlepa ili nekakva materijalna korist, što u jednoj nezdravoj sredini (*maledica civitas*) nije lako opovrgnuti. Potom je stihovima iz Terencijeve komedije *Braća (Adelphi)*⁷ predstavljen onaj drugi, razumniji i tolerantniji

4 *Sed dubito quem patrem potissimum sumam, Caecilianumne aliquem vehementem atque durum* (Cael. 37). Lik mrzovoljnog starca u delima Cecilija Stacija Ciceron pominje i u svojim drugim spisima (*de sen.* 36, *de nat. deor.* 3.72, *Rosc. Am.* 46). Mnoštvo citata iz dela ranih pesnika u Ciceronovim besedama objavljenim između 56. i 54. godine W. Zillinger tumači i njegovim tadašnjim intenzivnijim literarnim interesovanjima i povezuje ih sa objavljivanjem spisa *De oratore* 55. godine (Vidi Austin 1977, 98; Zillinger 1911, 38, 46.).

5 Umesto reči mnogo uobičajenije u njegovim delima (*sceleratus*), Ciceron navodi reč (*scelerate*) kojom se inače retko koristi (*Rosc. Am.* §§ 37, 62; *Sest.* 145; *Phil.* 6.12 [adv.]; *Att.* 6.1.8 [adv.]; *Sall.* 6.), svestan njene učestalosti u komedijama.

6 *mihi dolebit, non tibi, si quid ego stulte fecero* (Plaut. *Men.* 439).

7 *Ad.* 120-1.

otac,⁸ koji sinovljeve greške prašta i sam ih delom ispravlja (*Fores ecfregit, restituentur; discidit Vestem, resarcietur*).

Na kraju ovoga odlomka Ciceron tvrdi da se ništa od navedenog ne odnosi na Klodiju i u domenu hipoteze koristi efektni trikolon sa četvrtom frazom (*si vidua libere, proterva petulanter, dives effuse, libidinosa meretricio more viveret*) pre retoričkog pitanja kojim želi da kaže da je pred tolikim izazovima Celijev postupak u stvari najbenigniji mogući prestup (*adulterum ego putarem si quis hanc paulo liberior salutasset?*).

Odlomci iz dve Ciceronove besede potvrđuju njegovu veštinu da upotrebom različitih komičkih sredstava ostvari različite ciljeve: da jednoga, upletenog u ljubavnu aferu, prikaže u najcrnjem svetlu, a drugoga, čija je romansa imala buran završetak, da predstavi samo kao pomalo zablude-log sina. I tako je u prvom odlomku uspeo da pokaže kako ljubavisanje sa jednom prostitutkom može čoveku na grbaču da navuče mnoštvo problema, prikazavši to i komično i tragikomično i melodramatično, iznošenjem kompromitujućih, skandaloznih detalja, ali i predočavanjem očinske tuge i mladalačkih patnji zbog ljubavnih jada. U drugom pak odlomku, budući da je koketiranje ili svakojake rabote sa ženom sada, po besedniku, samo sumnjivih moralnih osobina, trebalo predstaviti kao nešto što i nije krupan prestup niti zasluži veliku osudu, Ciceron nije dočarao nikakve komične ili farsične scene, nego je odbranu temeljio na odlomcima iz palijata i komedija Cecilija Stacija i Terencija, pažljivo i odmereno odabranim, da ne bi omalovažio publiku prenebregavanjem njene ipak nedovoljne obrazovanosti.

8 Predusretljivog oca iz navedene komedije Ciceron pominje i u spisu *De senectute* (§ 65): *quanta in altero diritas, in altero comitas*.

Literatura

AUSTIN, R. G., ed. *M. Tullii Ciceronis pro M. Caelio oratio*, Oxford 1977.

LACEY, W. K., *Cicero: Second Philippic Oration*, Warminster, Wiltshire 1986.

RAMSEY, J. T., ed. *Cicero, Philippics I-II*, Cambridge 2003.

ZILLINGER, W. *Cicero und die altrömischen Dichter*, Würzburg 1911.

Drama tools in Cicero's orations

Marcus Antonius' love affairs in the *Second Phillipic* (44-46) and Marcus Caelius' Rufus in his oration *Pro Caelio*

Summary

Cicero uses various drama tools in his *Second Philippic* (§§ 44-46), and also in his oration *Pro Caelio* (§§ 37-38). His opponent Marcus Antonius is being ridiculed in the first section and attributed some of the worst human characteristics, introducing him as a protagonist in a scene of a cheap comedy, accompanied by tragicomic and melodramatic details. However, in the second quoted section, Cicero does not reveal details about his protégé Marcus Caelius Rufus' love affairs, but he presents his act as a youthful mischief, and the defense and the kind attitude towards Caecilius actions bases on carefully selected sections from Caecilius Statius' and Terentius' comedies.

Sadržaj sveske 39 (2010)

VESNA TOMOVSKA, DIVNA SOLEIL Demokritov entuzijazam	3
DRAGANA DIMITRIJEVIĆ Besednikov glas u rimskoj retorskoj teoriji	25
BORIS PENDELJ Dramska sredstva u Ciceronovim besedama	39
MILENA JOKSIMOVIĆ PAJEVIĆ Ugled žene, kazne za brakolomca i motiv supruge-svodnika u Horacijevim Satirama	45
IL AKKAD πρΟΟῦπτοϲ κίνδυνοϲ. Istorija jednog sklopa	63
PRILOZI I SAOPŠTENJA	85
Tit Makcije Plaut, <i>Blizanci (Menehmi)</i> , predgovor, prevod i napomene napisala Jelena Todorović, Beograd, <i>Fedon</i> , 2009, str. 187.	87
Marko Tulije Ciceron, <i>Pisma Atiku I</i> , predgovor Marjanca Pakiž i Noel Putnik, prevod i komentar Jelena Savić, Milica Kisić i Noel Putnik, Beograd, <i>Fedon</i> , 2009.	93
Hrišćanstvo i antika Prikaz knjige dr Nenada Ristovića <i>Hrišćanstvo i antičko nasleđe: studije i članci</i>	95
Izveštaj o 13. Kongresu međunarodne organizacije <i>Fédération internationale des associations d'études classiques</i>	99
UPUTSTVA ZA AUTORE	103